

CÂTEVA DOCUMENTE INEDITE DESPRE FAMILIA BIZERE

Adrian MAGINA

Muzeul Banatului Montan Reșița

Afirmarea nobilimii românești din regatul Ungariei, în secolul al XV-lea, s-a datorat într-o bună măsură contextului politic, în special ca răspuns la necesitățile militare și funcționarea politicilor de apărare ale frontierelor. Ajunși în prim planul scenei politice a regatului, Hunedoreștii s-au bazat pe mica nobilime de origine românească fapt ce a fost în măsură să promoveze aceste elite pe scara socială. Fie că s-a datorat solidarității etnice fie unui calcul strict politic nobilimea de origine românească a ajuns să fie implicată activ în structurile regatului în special datorită rolului militar asumat. Situația respectivă s-a resimțit chiar mai mult în rândul elitei românești din Banat, provincie de frontieră supusă constant presiunilor otomane.

Acesta este contextul în care se remarcă familia nobiliară Bizere, una dintre familiile reprezentative din rândul elitei românești din Banat. De origine cnezială, nobilii de Bizere, și-au început ascensiunea socială la începutul secolului al XV-lea. Numărându-se printre familiarii puternicei familii de Hunedoara s-au remarcat în special în campaniile militare sudice și în păstrarea liniei de frontieră a Dunării. Spre finalul secolului al XV-lea familia s-a divizat în două ramuri - Bizere și Găman, ultima supraviețuind, departe de Banat, până în secolul XX. Istoriografia românească a sesizat importanța familiei în rândul elitelor românești din regatul medieval ungar. Inițiate de către Costin Feneșan, studiile dedicate familiei au fost continuate de către Ligia Boldea și Dragoș Lucian Țigău, astfel că în prezent dispunem de una dintre cele mai serioase reconstituiri asupra destinului unei familii nobiliare românești din Banat¹.

Tocmai pentru că există pagini dedicate subiectului nu mi-am propus să reanalizez istoria familiei în secolul al XV-lea, ci doar să marchez anumite aspecte prin prisma unor informații inedite. Documentele de mai jos surprind o serie de realități în legătură cu anumiți membri ai familiei în perioada 1469-1493. De la bun început trebuie spus că datele cuprinse aici nu sunt unitare, nefiind circumscrise unui anume subiect sau personaj. Ele vin însă să lămurească anumite aspecte puțin ori deloc cunoscute și să întregască cele deja știute despre nobilii din Bizere. Astfel este situația conflictului desfășurat între membrii familiei în prima jumătate a secolului al XV-lea. Pe scurt o serie de acte din 1433 surprindeau faptul că mai multe moșii aparținând lui Lado de Bizere au fost confiscate de la acesta și fiii săi pentru necredință. Beneficiarul principal în acest caz s-a dovedit a fi un alt membru al familiei, Nicolae, care a intrat în stăpânirea acelor posesiuni. Încercările urmașilor lui Lado de a recupera domeniul părintesc au fost doar parțial încununate de succes căci numitul Nicolae, beneficiind de poziția sa în anturajul lui Ioan de Hunedoara, a reușit să se mențină în majoritatea moșiilor preluate de la rudele acuzate de trădare². Situația conflictuală din sânul familiei s-a menținut până târziu iar actul din 1469 stă drept dovadă. Astfel regele Matia menționa că cele două treimi din posesiunile confiscate de la Ladislau de Bizere și Ioan Tătar, în urma instigațiilor venite dinspre Nicolae de Bizere în

¹ Feneșan 1982-1983, pp. 267-277; Boldea 2002, pp. 172-190; Țigău 2000, pp. 31-69.

² Problematika procesului la Feneșan 1982-1983, pp. 268-273 și Boldea 2002, pp. 173-176.

calitate de acuzator, le-a donat lui Petru cel Mic de Dees și Iacob de Mâtnic³. Reclamantul nu era altul decât fiul lui Nicolae de Bizere amintit anterior. Menționarea lui Ioan alături de Ladislau, fiul lui Lado, cel acuzat de trădare de Nicolae (tatăl instigatorului de acum), indică o relație de rudenie, foarte dificil de stabilit cu exactitate. Ioan pare să fi fost unul dintre membrii familiei căci într-un act din 1472, în dreptul numelui său, este trecut predicatul nobiliar: de Bizere⁴. Nu este exclus ca cei doi să fie frați pentru că singurii fii ai lui Lado cunoscuți în documente erau tocmai Ioan și Ladislau⁵. Surprinde cognomenul Thatar (Tătarul) aplicat lui Ioan. Să fie oare căpătat cu vreo ocazie anume (spre exemplu prizonirat turcesc) sau se referă la un aspect fizic care ieșea prea puternic în evidență? Nu trebuie uitat că Ladislau, acuzat alături de el, purta cognomenul Găman care indică anumite trăsături individuale⁶. Cel mai probabil aspectul fizic (poate anumite trăsături orientale) a determinat aplicarea unor astfel de porecle celor doi membri ai familiei. Un alt fapt care frapează este numirea lui Iacob de Mâtnic ca fiu al acestui Ioan de Bizere. Greu de crezut că ar fi vorba de un fiu natural care să poarte numele de Mâtnic. Explicațiile posibile în acest caz ar fi: adopția, în lipsa unui moștenitor de sex masculin, sau rudă prin alianță, respectiv ginere. Oricare ar fi relația de rudenie dintre cei doi ea dă un înțeles donației din 1469 căci, deși confiscate de la Ioan, moșiile acestuia rămân în familie fiind trecute pe seama unui urmaș direct al său. Documentul lasă să se înțeleagă că părțile din cele 25 de sate erau stăpânite în indiviziune de către Ioan și Ladislau. În 1475, prin împăcarea cu Nicolae, Ladislau va reuși să recupereze, pe seama sa și a fiilor săi, părțile de posesiune pierdute anterior. Ioan și urmașii săi au avut alt destin. Documentul de la 1472 îi arată în stăpânirea unor sate din comitatul Hunedoara, unde probabil că s-au și stabilit în urma pierderii domeniului bănățean. Nici ruda lor Nicolae nu s-a lăsat mai jos în încercarea de a-și extinde domeniul în direcția comitatului Hunedoara. Un act din 1475⁷ îl surprinde implicat în dispute cu nobilii ce stăpâneau Bretonia, actualul sat Sarmisegetuza, fără să știm finalitatea conflictului respectiv.

Cu toată dorința sa de a se impune în fața celorlalți membri ai familiei, spre finalul secolului al XV-lea situația materială a lui Nicolae de Bizere a început să se degradeze. Diverse nevoi l-au făcut să contracteze un împrumut de 32 florini aur de la Ambrosius literatul din Merenye, pentru care și-a zălogit posesiunea Bizere⁸. Ulterior, pentru ca patrimoniul familial să nu intre în mâinile străinilor, ruda sa, Nicolae Găman, fiul lui Ladislau, a plătit datoria rămasă⁹. Tot George a plătit și celelalte datorii contractate de către Nicolae. Au fost achitate sumele rămase restante mai multor nobili din vecinătatea Caransebeșului¹⁰ apoi banii datorății nobilului Petru Vukašin de Carașova, fapt consemnat într-un act din 1493¹¹. Suma împrumutată de Nicolae de la nobilul de origine sârbă se ridică la 31 de florini aur. Baniii au fost predați de către George, în fața oficialilor din districtul Caransebeș, în mâinile reprezentantului lui Petru Vukašin¹². Evident că prin plata acestor datorii George Găman a căutat să păstreze intact domeniul familial, bineînțeles în folosul său propriu. În ultimele decenii ale secolului al XV-lea George s-a impus ca

³ Anexa I.

⁴ Anexa II.

⁵ Tigău 2000, pp. 38-39.

⁶ *Ibidem*, p. 34.

⁷ Anexa III.

⁸ Anexa V.

⁹ Boldea 2002, p. 182.

¹⁰ *Ibidem*, p. 183.

¹¹ Anexa VII.

¹² Frigyes 1878, p. 114-115.

principalul reprezentant al familiei, în ciuda defectului fizic de care suferea¹³. Probabil din această cauză în anul 1485 Paul Chinezul, comitele de Timiș, le scria oficialilor districtului Caransebeș să îi anunțe că nobilul de Bizere era scutit de participarea la oaste¹⁴. Pe măsură ce ramura Găman își începea afirmarea urmașii și rudele lui Nicolae de Bizere, influent în prima jumătate a secolului al XV-lea, au trecut printr-o perioadă mai dificilă. Nu doar Nicolae a făcut tranzacții care erau să ducă la pierderea bunurilor patrimoniale. În 1493 Ioan de Bizere, fiul lui Ladislau¹⁵, vindea două sesii iobăgești, una în Bizere alta în Kalva, pentru suma de 40 de florini. Cumpărătorul în acest caz a fost Ioan Pârcălab de Caransebeș¹⁶. Este dificil de precizat dacă cumpărătorul era sau nu rudă cu nobilul de Bizere. Incertă este și referința legată de numele său, căci nu este sigur dacă îndeplinea funcția de castelan sau este vorba doar de un cognomen transformat în nume de familie.

Istoriografia românească interesată de studiul elitelor a înregistrat acumulări importante în special în ultimii ani. Cu toate acestea există încă anumite aspecte ori detalii care pot contribui la conturarea unei imagini cât mai complete raportat la o anumite familie ori personaj istoric. Așa cum am afirmat anterior nu am încercat să reiau istoria familiei de Bizere ci doar să punctez anumite aspecte, pe baza documentelor anexate mai jos, tocmai pentru a completa și contura cât mai veridic imaginea uneia dintre cele mai importante familii nobiliare românești din Banat.

Bibliografie

- Boldea 2002 = Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secole XIV-XVI (Evoluție, statut, studiu genealogic)*, Reșița, 2002.
- Feneșan 1982-1983 = Costin Feneșan, *Familia Românească Bizere și moșiile ei de pe valea Pogănișului (1433-1447)*, în *Sargeția*, XVI-XVII, 1982-1983, pp. 267-277
- Frigyes 1878 = Pesty Frigyes, *A Szörényi Bánság és Szörényi vármegye története*, III, Budapest, 1878.
- Țigău 2000 = D. L. Țigău *Familia Bizere-Găman*, în *Banatica*, 2000, II, pp. 31-69.

I

1469, septembrie 27, Buda

MOL, Dl. 74612, original, pergament, sub text pecete aplicată în ceară roșie cu hârtie de protecție.

Regele Matia, pentru servicii credincioase, donează lui Petru cel Mic de Dees și Iacob de Mâtnic două treimi din 25 de posesiuni din districtul Caransebeș, foste ale nobililor Ladislau de Bizere și Ioan Tătar.

De comissione domini regis

Nos Mathias Dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et servitiis fidelium nostrorum nobilium Petri parvi de Dees et Iacobi de

¹³ Un document din 1491 îl numește Wak=Orbul - Țigău 2000, p. 40.

¹⁴ Anexa IV.

¹⁵ Este vorba de Ladislau, fratele lui Nicolae de Bizere cel Bătrân - Țigău 2000, pp. 36-37.

¹⁶ Anexa VI.

Mwthnok, per eos primum sacre dicti regni nostri Hungarie corone, tandemque maiestati nostre sub locorum et temporum varietate constanter exhibitis et impensis, illas duas partes iudiciorum, que nobis ut iudici, de universis portionibus possessionariis Ladislai de Byzere ac Johanni Tathar in possessionibus Byzere¹, Caloua², Meelfalva³, Zlatena⁴, Ohabycza⁵, Myhelencz⁶, Alsomihelencz⁷, Laczkan⁸, Apagya⁹, Kyzapagya¹⁰, Wlanpathaka¹¹, Stremba¹², Alsomel¹³, Alsokalwa¹⁴, Balosnycza¹⁵, Henzorowa¹⁶, Plesew¹⁷, Warchorowa¹⁸, Alsowarchorowa¹⁹, Rawnapataka²⁰, Gnomboka²¹, Alsognomboka²², Prezyen²³, Alsoprezyen²⁴ et Besna²⁵, in districtu Sebesiensi existentium habitis, vigore cuiusdam sententis capitalis per Nicolaum de Byzere predicta in curia nostra coram nostra personali presentia contra eosdem Ladislaum de Byzere et Johannes Thathar reportate, iuxta antiquam et approbatam regni nostri Hungarie consuetudinem cedere debeat, simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quarumlibet premissis, sic ut prefertur, stantibus et se habentibus, memoratis Petro parvo de Dees et Iacobo de Mwthnok infra tempus redemptionis earundem duximus dandum et conferendum, imo damus et conferimus tenendas, possidendas pariter et habendas, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum Bude, feria quarta proxima ante festum Beati Michaelis archangeli, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nono.

Verso, scris de altă mână: Anno 1469 Mátyas király donátioja Erdély falukra Sebes táján.

1. Așezare dispărută situată fie în zona Obreja fie în apropiere de Vârciorova, jud. Caraș-Severin.
2. Așezare dispărută situată în zona Var, jud. Caraș-Severin.
3. Mal, jud. Caraș-Severin.
4. Slatina-Timiș, jud. Caraș-Severin.
5. Ohabîța, jud. Caraș-Severin.
- 6-7. Așezări dispărute situate în apropiere de Bolvașnița, jud. Caraș-Severin.
8. Așezare dispărută situată în apropiere de Delinești, jud. Caraș-Severin.
9. Apadia, jud. Caraș-Severin.
10. Așezare contopită cu actuala localitate Apadia, jud. Caraș-Severin.
11. Așezare dispărută situată în zona Vârciorova, jud. Caraș-Severin.
12. Așezare dispărută situată probabil în zona Vârciorova-Bolvașnița, jud. Caraș-Severin.
13. Așezare dispărută sau contopită cu localitatea Mal, jud. Caraș-Severin.
14. Așezare dispărută situată în apropiere de Verendin, jud. Caraș-Severin.
15. Bolvașnița, jud. Caraș-Severin.
16. Așezare dispărută, situată probabil în zona Bolvașnița, jud. Caraș-Severin.
17. Așezare dispărută situată în apropiere de Vârciorova, jud. Caraș-Severin.
18. Vârciorova, jud. Caraș-Severin.
19. Așezare contopită cu actuala localitate Vârciorova, jud. Caraș-Severin.
20. Așezare dispărută situată în apropiere de Caransebeș, jud. Caraș-Severin.
21. Glimboca, jud. Caraș-Severin.
22. Așezare contopită cu actuala localitate Glimboca, jud. Caraș-Severin.
23. Prisian, jud. Caraș-Severin.
24. Așezare contopită cu actuala localitate Prisian, jud. Caraș-Severin.
25. Așezare dispărută situată în zona Prisian, jud. Caraș-Severin.

II

1472, mai 16, Buda

MOL, Dl. 27512, original, hârtie, pecete de închidere pe verso.

Regele Matia poruncește capitlului bisericii din Alba ca Iacob Mâtnic, fiul lui Ioan Tătar de Bizere și familiar al curții regale (*aule nostre familiaris, filiis Johannis Tatar de Byzere*), să fie pus în stăpânirea posesiunilor Almașu Mic și Cozia din comitatul Hunedoarei, posesiuni stăpânite anterior de către tatăl său. Alături de el în stăpânirea celor două posesiuni mai urmau să fie introduși fiii săi Ladislau, Petru, Mihail și Ioan precum și verii săi după tată (*fratri ipsius patrueli*) Ioan și Mihail Tătar.

III

1475, ianuarie 5, Cluj

MOL, Dl. 29530, original, hârtie, pecetea lipsește.

Blasius Magyar, voievodul Transilvaniei, poruncește capitlului bisericii din Alba să investigheze și să soluționeze plângerea nobililor Nicolae de Răcăștia, Andrei Iacob Zabo, Grigore, fiul lui Martin, Dionisie, fiul lui Ioan Fodor, Grigore și Ioan, fiii lui Laurențiu de Grădiștea, Petru de Breazova și Ana, văduva lui Benedict de Valea Dâljii, care au reclamat că o parte posesiunea lor Sarmisegetuza a fost ocupată de către Sandrin Mușina de Densuș, Nicolae de Bizere și Nicolae de Brănișca. Capitlul dă de știre că nobilii de Densuș, Bizere și Brănișca s-au împotrivit noii hotărniciri, cauza fiind amânată pentru a fi soluționată la octavele Sf. Mucenic Gheorghe (8 mai 1475) în fața voievodului.

IV

1485, ianuarie 23, Timișoara

MOL, Dl. 73030, original, hârtie, pecete aplicată în ceară verde sub text.

Paul Chinezul, comite de Timiș și căpitan al părților inferioare, îi anunță pe cei din districtul Caransebeș că nobilul George de Bizere este scutit de îndatoririle militare.

Paulus de Kynys, comes Themesiensis et summus capitaneus partium inferiorum, universis et singulis sollicitatoribus et levatoribus gentium districtus Sebes, amicis nostris salutem. Noveritis, quod nos nobilem Georgium Bezerey ab omni onere exercituationis exemptus commisimus et supportatum. Ideo requirimus vos, in persona quoque regie maiestatis vobis firmiter committimus, quatenus prefatum nobilem Georgium Bezerey ad exercituationem compellere et cvartare non velitis, neque sitis ausi modo aliquali. Presentibus perlectis exhibenti restitutus.

Datum in Themeswar, die dominica proxima poste festum beatii Vincentii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto.

V

1490, ianuarie 9, Buda

MOL, Dl. 65433, original, hârtie, urme ale peceții aplicate pe verso.

Capitulul bisericii din Buda adeverește că Nicolae de Bizere a împrumutat 32 de florini de aur de la Ambrosius literatul în contul cărora a pus zălog posesiunea sa Bizere.

Nos capitulum ecclesie Budensis, memorie commedamus per presentes, quod nobis Nicolaus de Byzere coram nobis personaliter constitutus proposuit et sponte confessus est in hunc modum, quod ipse pro evitandis certis suis necessitatibus et arduis negotiis eius expediendis a nobili Ambrosio litterato de Merenye triginta duos florenos auri puri hungaricalis mutuo et sub spe restitutionis recepisset et levasset, pro quibus eidem Ambrosio litterato ad medium quadragesime proxime affuturum argentum pro toto valore eorundem triginta duorum florenorum auri singulas utputa marcas argenti pro singulis quinque florenis auri hunc Budam mittere assumpsisset et assumpsit, tali sub obligatione, quod si ipse argentum illud in valore ipsorum triginta duorum florenorum auri per singular marcas scilicet pro singulis quinque florenis eidem Ambrosio litterato ad dictum medium quadragesime huc Budam mittere negligeret vel non posset quovis modo, extunc idem Ambrosium litteratum statim elapso ipso termino solum vigore presentium nostrarum litterarum mediante in dominium dicte possessionis Byzere, in districtu Sebes comitatus Themesiensis existentis et cunctarum pertinentiarum eiusdem introeundi et pro se occupandi, fructusque et quaslibet utilitates earundem pertinentiarum percipiendi et tam diu titulo pignoris conservandi, donec et quousque eidem de predictis triginta duobus florenis auri suis et de expensis desuper factis satisfactum fuerit quoad plenum, plenam et omnimodam habeat pretactarum facultatem. Ad quod idem Nicolaus de Byzere sponte se obligavit coram nobis, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum sabbato proximo post festum Epiphaniarum Domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo nonagesimo.

VI

1493, ianuarie 22, Buda

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, colecția de documente Blaj, nr. 18, original, pergament, pecete

Capitulul bisericii din Buda adeverește că Ioan, fiul lui Ladislau de Bizere, i-a vândut lui Ioan, pârcălabul de Caransebeș, două sesii iobăgești din Bizere și Kalva pentru suma de 40 de florini aur.

Nos capitulum ecclesie Budensis, memorie commedamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nobilis Johannes, filius quondam Ladyslai de Byzere, coram nobis personaliter constitutus proposuit et sponte confessus est in hunc modum, exquia nobilis Johannes Porkolab de Sebes, sibi semper fraternali favore et amicitia singulari affuisset complacentias etiam non modicas temporibus debitis et locis sibi opportunis exhibuisset, exhibereque anhelaret etiam in futurum, ipse igitur acceptorum huiusmodi beneficiorum non immemor, sed vice pia remunerator esse cupiens, duas sessiones suas iobagionales, alteram in Byzere¹ predicta et alteram in Kalwa² possessionibus, in districtu de Sebes existentibus habitas, similiter cunctis ipsarum sessionum utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris scilicet arrabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, fenetis, silvis, nemoribus et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis sessiones ad easdem de iure spectantibus et pertinere, debentibus memorato Johanni Porkolab suisque heredibus et posteritatibus universis, tum pro premissis suis complacentiis, tumque pro

quadraginta florenis auri puri hungaricalibus veri et iusti ponderis ab eodem Johanne Porkolab iam levatis ple[narie]¹ perceptis dedisset, donasset et in perpetuam hereditatem ascripsisset, imo dedit, donavit et ascripsit iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum pleno cum effectu coram nobis assumens, idem Johannes de Byzere eundem Johannem Porkolab et suos heredes in pacifico dominio dictarum sessionum iobagionalium temporibus perpetuis contra quoslibet illegitimos impetitores tueri protegere et conservare propriis suis laboribus et expensis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetua presentes literas nostras privilegiales pendentem sigillo nostro consignatas ad fassionem dicti Johannis de Byzere duximus concedendum.

Datum in festo Beati Martiri Vincentii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio.

VII

1493, Novi Kneževac

MOL, Dl. 65437, original, hârtie, sub text aplicată pecete inelară.

Petru Vukaşin de Caraşova dă de ştire că George Găman din Caransebeş a achitat datoria rămasă de la răposatul Nicolae de Bizere.

Nos Petrus Vokachin de Crassoffew memorie commendamus universis et singulis, quibus expedit, quod nobilis vir Georgius Gamaan in Sebes commorans de sumpna et quantitate pecuniarum condam Nicolai de Biseere, quibus nobis obligabatur, plene et omnino satisfacit et persolvit, de quibus eundem misimus et annuimus expeditum, vigore et testimonio literarum nostrarum expeditoriarum. Datum in Kanisa, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio.

SOME UNPUBLISHED DOCUMENTS ON THE BIZERE FAMILY

(Abstract)

The Romanian noble family Bizere was one of the most important of 15th -16th centuries in Banat. Originating from Caransebeş area the family survived, by Găman branch, until the early 20th century. The aim of the present study is to bring new information and more details about the family trough seven unpublished document kept in the Hungarian National Archive and Romanian National Archive, Cluj branch. The documents provide information about the interaction between family members especially about property issues in the second half of the 15th century.